

## Порушення працівником вимог безпеки й межі причинної ролі роботодавця: постановка наукової проблеми для судової гірничотехнічної експертизи

**Іван Пугач**

кандидат технічних наук, доцент, судовий експерт, Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9836-7753>, e-mail: [pugachivan@ukr.net](mailto:pugachivan@ukr.net)

**Віталій Харченко**

доктор філософії, завідувач відділу, Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7653-3001>, e-mail: [harchenko-76@ukr.net](mailto:harchenko-76@ukr.net)

**Інна Пугач**

судовий експерт, не є фахівцем державної спеціалізованої установи, м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-0302-9198>, e-mail: [innagalaxy1970@gmail.com](mailto:innagalaxy1970@gmail.com)

*Окреслено проблему відмежування причинної ролі роботодавця й працівника в експертизах із безпеки життєдіяльності й гірничотехнічних експертизах. Запропоновано алгоритм аналізу змішаної причинності.*

**Ключові слова:** причинність; контроль; безпека; гірничі роботи.

## Violation of Safety Requirements by an Employee and the Limits of the Employer's Causal Role: Posing a Scientific Problem for Forensic Mining Engineering Expertise

**Ivan Pugach, Vitalii Kharchenko, Inna Pugach**

*The paper outlines the problem of separating the causal roles of the employer and the employee in life safety and forensic mining examinations and proposes a five-step mixed-causation analysis algorithm.*

**Keywords:** causation; control; safety; mining operations.

У сучасній судово-експертній практиці інженерно-технічних експертиз однією з найскладніших є ситуація, коли небезпечна подія виникає на перетині двох груп чинників: недоліків організації та контролю з боку роботодавця й порушення працівником вимог безпеки. У такому разі важливим для експерта є питання, чи зберігають дії або бездіяльність роботодавця причинне значення, чи поведінка працівника набуває характеру автономної домінуючої причини. Наявність атестованого методичного поля у сфері інженерно-технічних експертиз підтверджено Реєстром методик проведення судових експертиз [1].

Актуальність проблеми впливає з нормативної конструкції охорони праці: роботодавець зобов'язаний забезпечити безпечні умови праці та контроль, а працівник — дбати про особисту безпеку й виконувати вимоги охорони праці [2]. Теоретично така модель

є збалансованою, однак в експертній практиці саме на стику цих обов'язків виникає питання про межу між недостатнім контролем і технічно значущою поведінкою працівника.

Мета дослідження полягає в постановці й концептуальному окресленні науково-методичної проблеми відмежування причинної ролі роботодавця й працівника у разі, коли небезпечна подія виникає за умов порушення потерпілим вимог безпеки, а також у формуванні ескізу багатокритеріального експертного алгоритму для експертиз із безпеки життєдіяльності та гірничотехнічних експертиз.

Завдання дослідження: окреслити проблему в нормативному та експертному вимірах; показати на знеособлених кейсах змішані причинові конфігурації; уточнити операційний зміст порушення працівником вимог безпеки; запропонувати логіку відмежування



формального й дієвого контролю та причинної домінантності визначених відступів.

У межах цього дослідження під порушенням працівником вимог безпеки за наявності обізнаності про їх зміст і небезпечний характер розуміється не визначення умислу в кримінально-правовому значенні, а операційно фіксована поведінка, за якої працівник знав або повинен був знати відповідну вимогу, мав можливість її дотриматися, проте діяв усупереч інструкції, сигналу, порядку виконання робіт або очевидній небезпеці й не вжив доступних заходів самозахисту.

Для експертиз за спеціальністю 10.15 проблема є особливо гострою через специфіку гірничих робіт: підземне середовище є обмеженим, динамічним і насиченим небезпечними чинниками, а безпека суттєво залежить від погодженості колективних дій. Тому порушення працівника часто реалізується не ізольовано, а на тлі вже сформованої технічно або організаційно дефектної ситуації. Сучасні дослідження в цій сфері обґрунтовують потребу переходу від описового до більш структурованого, відтворюваного й логічно прозорого причинного аналізу [3, 4].

Показовими є знеособлені кейси із практики судової гірничотехнічної експертизи. В одному з них під час маневрових робіт у підземній виробці травмування працівника відбулося за умов відсутності нормативно допустимого проходу, критично малого зазору між рейковою колією та платформою для обміну вагонеток, розміщення бурильного обладнання в небезпечній зоні й неузгодженості сигналів і дій працівників під час переміщення навантажених вагонеток. В іншому кейсі комісією одночасно зафіксовано особисту необережність потерпілого й невиконання гірничим майстром обов'язку контролю за дотриманням вимог безпеки в керованій зміні. Обидва приклади показують, що небезпечна подія не може бути пояснена лише помилкою потерпілого або лише недоглядом керівника. Навіть очевидне порушення працівником вимог безпеки само собою ще не усуває питання про причинну роль організаційного рівня, а потребує перевірки передбачуваності такого порушення, реальної можливості його своєчасного виявлення та

припинення, а також того, чи не було воно фактично вбудованим у звичну виробничу практику. Саме такий підхід узгоджується з логікою сучасних формалізованих моделей причинного аналізу, у яких подія розглядається як результат взаємодії кількох причинно значущих ланок [3, 4].

На цій підставі пропонується концептуальна основа багатокритеріальної моделі експертного оцінювання, у якій центральними критеріями виступають характер контролю, передбачуваність порушення працівника, технічна можливість утручання керівника, часовий пріоритет порушень і причинна домінантність установлених дій або бездіяльності.

Концептуальний опис алгоритму експертного аналізу охоплює п'ять послідовних кроків: 1) реконструкція події в часовій та просторовій послідовності з виділенням небезпечної зони, умов робочого місця й фактичної поведінки всіх учасників; 2) ідентифікація нормативних відступів у діях роботодавця, керівника робіт і працівника; 3) оцінка того, чи було порушення працівника типовим і передбачуваним для цього процесу, чи мало атиповий, винятковий характер; 4) оцінка реальності контролю: чи мав контроль ознаки дієвого й системного впливу на безпечне виконання робіт, чи він був переважно формально задокументованим; такий висновок експерт робить лише на підставі матеріалів справи, зокрема журналів інструктажів, нарядів, посадових інструкцій, актів перевірок, приписів, пояснень учасників події, а також відомостей про фактичну періодичність оглядів і реагування на виявлені порушення; 5) визначення причинної домінантності встановлених порушень і вирішення питання, чи зберігається причинний зв'язок між організаційними недоліками й наслідком, чи поведінка працівника набула характеру автономної причини.

Наукова новизна запропонованого підходу полягає в постановці проблеми не як дихотомії «працівник vs роботодавець», а як задачі багатокритеріального причинного аналізу, де одночасно оцінюються контроль, передбачуваність, часове розташування порушень і причинна вага порушень. Практична цінність полягає в підвищенні доказо-

вої стійкості експертного висновку, уніфікації підходів в експертизах з безпеки життєдіяльності та гірничотехнічних експертизах і зменшенні ризику довільного перенесення всієї причинної ваги або на роботодавця, або на потерпілого [3, 4].

Отже, проблема порушення працівником вимог безпеки й меж причинної ролі роботодавця є самостійною та методично значущою проблемою сучасної судово-експертної

діяльності. Її розв'язання потребує не інтуїтивних оцінок і не автоматичного вибору між двома крайнощами, а побудови чіткого експертного інструментарію, здатного розрізняти формальний і дієвий контроль, передбачуване та атипове порушення, супутню умову й домінуючу причину. Саме в цьому напрямі, на наш погляд, і має розвиватися подальша методологія експертиз із безпеки життєдіяльності й гірничотехнічних експертиз.

### Перелік джерел посилання

1. Реєстр методик проведення судових експертиз : вебсайт. URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/> (дата звернення: 10.04.2026).
2. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12> (дата звернення: 10.04.2026).
3. Пугач І., Харченко В. Хронологічна модель реконструкції гірничотехнічних інцидентів у судово-експертній практиці. *Innovative Solutions in Science: Balancing Theory and Practice* : Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference (San Francisco, USA, April 28—30, 2025). San Francisco, 2025. Pp. 263—275. DOI: 10.70286/EOSS-27.04.2025 (дата звернення: 10.04.2026).
4. Пугач І. І., Харченко В., Пугач І. Апробація фазово-модульної методики реконструкції гірничотехнічних інцидентів у судово-експертній практиці. *Modern Perspectives on Global Scientific Solutions* : Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference (Bergen, Norway, January 26—28, 2026). Bergen, 2026. Pp. 205—210. DOI: 10.70286/EOSS-26.01.2026 (дата звернення: 10.04.2026).